

Imma Buxadera
Àrea d'Història Contemporània

EL MODERNISME AL VALLÈS

7

El Modernisme ha estat un dels períodes de la història de l'art, juntament amb el Romànic, que ha merescut més atenció a la nostra comarca, i sobretot a la Garriga, on els treballs de Lluís Cuspinera han aportat una catalogació interessantíssima dels edificis modernistes d'aquell municipi. Malgrat això, manquen molts estudis sobre el tema. Exceptuant a la Garriga, el patrimoni modernista a la resta de municipis de la comarca està per estudiar, i també ens manca una sistematització que permeti caracteritzar i analitzar aquest període artístic a la comarca. Aquest article es planteja com una aproximació al Modernisme arquitectònic tal com es desenvolupa a la comarca, sense perdre de vista què era el que estava passant a Barcelona en l'àmbit artístic, ja que era, sens dubte, el nucli artístic irradiador de les noves modes.

INTRODUCCIÓ HISTÒRICA

Al final del segle XIX i principi del XX, Granollers i la comarca van viure un període important

d'expansió econòmica i demogràfica, que es va traduir en un creixement urbanístic de les ciutats i, per tant, en un augment de l'activitat constructiva. Tota aquesta activitat es va desenvolupar seguint les modes i els estils arquitectònics imperants a l'època.

A Granollers el creixement urbà va venir marcat per la construcció de la carretera Barcelona-Vic-Ribes l'any 1848 que va esdevenir el nou eix vial de la ciutat, just per sota de l'antic nucli urbà, eix que es veié reforçat per l'arribada de la primera línia de ferrocarril el 1854, línia que corria paral·lela a la carretera, pel que ara és el carrer de Girona. Aquestes noves vies de comunicació foren factors determinants per al creixement de la ciutat i van marcar la nova disposició urbanística de Granollers, que creixeria de forma allargada entre aquests dos eixos viaris. D'aquesta manera fou, sobretot, al llarg de la carretera que es va desenvolupar la més important activitat constructiva, i les noves cases es van bastir sota la inspiració dels models constructius que es feien a Barcelona. Cases segons patrons eclèctics, modernistes i noucentistes.

Casa de Miquel Blaxter. Jeroni Martorell. 1904. Granollers. L'arquitecte modernista agafa un element característic del gòtic com l'arc apuntat, l'estudia, en treu l'essència i el reinventa, li dona vida i el pot convertir en un arc parabòlic de línies molt dolces.

La Bombonera. Raspall. 1910-11. La Garriga.

Balcó de l'Ajuntament. Simó Cerdan. 1902-04. Granollers. Neogòtic, agafa elements típics del gòtic com la finestra geminada, els arcs conopieus i el balcó, i el hostllat o l'edifici tal com es concebia a l'edat mitjana.

Casa Margall. Comerç de Joan Prim a Granollers.

A Granollers podem trobar ressonàncies d'un gòtic clarament nord-europeu en els acabaments dels edificis.

Reixa de casa Barbey. Raspall. La Garriga.

El Modernisme parteix de la idea de la integració de les arts, que dona igual importància a les arts industrials i decoratives que a la mateixa arquitectura.

Casa Clapés. Raspall. Granollers.

De decoració modernista típica, es tracta d'una façana de composició simètrica i d'ornamentació geomètrica amb elements laminats i decoratius com medallons, cintes, botons ceràmics i ferro forjat.

Si bé l'inici d'aquesta activitat es va donar en el segle XIX, caldria esperar a la primera i, sobretot, a la segona dècada del segle XX perquè aquesta esdevingués febril, just en el moment en què l'arquitectura modernista havia assolit la seva maduresa i s'havia convertit en una moda.

D'altra banda, el 1910 moltes viles vallesanes, com la Garriga, Cardedeu, Llinars ... s'havien convertit en centres importants d'estiueig. A la Garriga i a altres pobles es va desenvolupar una arquitectura de segones residències que seguia la concepció de l'arquitectura modernista barcelonina de maduresa, quan a Barcelona ja s'estaven produint canvis.

D'aquesta manera podem parlar de dos modernismes a la comarca que, estèticament són similars, però que parteixen de dos plantejaments diferents:

- A Granollers, Sant Celoni, la burgesia local, emmirallant-se en la burgesia barcelonina construïa les seves cases segons la moda a la capital;
- mentre que a les viles d'estiueig és la mateixa burgesia barcelonina la que construïa.

QUÈ ENTENEM PER MODERNISME?

Cronològicament, Mireia Freixa i Francesc Fontbona fan partir el Modernisme de l'Exposició Universal de Barcelona de 1888, amb uns primers passos anteriors, fins al 1916, si bé el Noucentisme començà ja a definir-se a partir de 1906. En l'àmbit comarcal les dates són molt imprecises: a Granollers fins al tombant de segle els edificis són historicistes i eclèctics, i cal esperar el 1900 per trobar obres de caire modernista, com a la Garriga, on Raspall comença a treballar el 1903. Així, els inicis són tardans, però la seva durada és més llarga, i en plena dècada dels anys 20 encara es construeix segons els models modernistes. És la difusió del Modernisme, la seva popularitat, juntament amb la seva llarga durada, el que fan diferent el Modernisme català d'altres moviments contemporanis. En qualsevol cas no hem d'oblidar que contemporàniament al Modernisme hi ha historicismes i eclecticismes.

Què caracteritza el Modernisme a la nostra comarca?

La resposta és difícil. Què tenen en comú la casa

Can Puntos. Raspall. Granollers.

La façana rep un tractament quasi pla i tendeix a la idea mural de la Sezession, sols trencada pels balcons amb baranes de ferro forjat.

de Miquel Blanxart de Jeroni Martorell construïda el 1904, el conjunt de cases de can Mònic, obra de Raspall de 1923 i la Bombonera del mateix Raspall a la Garriga, casa del 1910-11? Hi ha una gran diversitat. D'aquí que autors com Mireia Freixa proposin una definició del moviment no com a corrent estètic sinó com a concepte d'època, amb totes les contradiccions estètiques de l'època, ja que per als artistes de final de segle la seva capacitat creadora anava lligada a la seva llibertat creadora. Ara bé, malgrat aquesta afirmació hi ha d'haver algun lligam comú i així trobem un interès comú per recuperar la tradició constructiva catalana (Domenech i Muntaner, Puig i Cadafalch, o Gallisà, que treballa a la Garriga, foren polítics vinculats al nacionalisme a més d'arquitectes) amb la voluntat d'elaborar una cultura cosmopolita, universalista i progressista, partint de la base que l'art pot actuar com a element dinamitzador de la societat catalana del moment.

EL PRIMER MODERNISME

Aquesta voluntat de crear una cultura cosmopolita, universalista i progressista, partint de la recuperació dels valors tradicionals catalans es tradueix en l'arquitectura en la combinació d'elements tradicionals i d'elements moderns.

La recuperació de la tradició constructiva catalana es tradueix en l'ús de voltes tabicades i d'altres sistemes constructius tradicionals; en l'ús del maó, que té una doble explicació, ja que és un element emprat per l'arquitectura catalana des de fa molts segles i, a més, és un material econòmic i molt moldejable; i en la reinterpretació dels elements gòtics.

Els valors goticitzants són presents a l'arquitectura modernista catalana i vallesana, però cal valorar-los en la seva justa mesura. La recuperació del Gòtic no és nou, sinó que parteix del Neogoticisme del segle XIX, un estil historicista que agafava l'estructura i els elements tipificats i els reproduïa en noves obres. Enfront d'aquesta concepció, els modernistes proposen una recreació del Gòtic, entendre l'essència d'aquest estil i recuperar-lo, tot i adaptant-lo a la nova societat finisecular. D'aquí que a vegades s'hagi plantejat el dilema de si el Modernisme és la culminació de l'arquitectura historicista i obre la porta a uns nous models arquitectònics o si, per contra, és la primera de les architectures noves.

Aquesta revitalització del Gòtic no és casual, ja que fou l'època de l'esplendor català, i es tractava de revivir els bons temps. Això però és a vegades equivocat. A Granollers i a la Garriga podem trobar ressonàncies d'un Gòtic d'origen clarament nord-europeu, com es pot apreciar en els acabaments de casa Margarit, al carrer de Joan Prim de Granollers, can Biel, al carrer de Santa Anna, obra de Raspall, la Bombonera a la Garriga o la Torre Iris també a la Garriga. Aquesta realitat caldria relacionar-la amb els moviments romàntics i nacionalistes del segle XIX que són poc mediterranis, tal com més tard recordaran els noucentistes.

La modernitat i el progrés vénen donats sobretot per l'ús de nous materials, no sols com a elements decoratius sinó també com a elements estructurals. Però compte, vidre i ferro en el seu ús uneixen ja tradició i modernitat, perquè amb l'ús del ferro es generalitza el treball tradicional de la forja, que dona lloc a veritables peces d'art en baranes de balcons com les que decoren la casa Barbey de Raspall a la Garriga o can Blanxart. Amb el treball de forja, i l'activitat d'altres feines artesanals força oblidades com les foses de bronze, terracuites i daurades (a la valenciana), alicatats de majòlica, ceràmica tradicional catalana, talla de fusta i escultura decorativa s'intenta recuperar i integrar l'arquitectura amb les arts industrials i decoratives. Hom pot dir que és en la decoració on el Modernisme és més renovador. Es parteix de la idea de la integració de les arts que dona igual importància a les arts industrials i decoratives que a l'arquitectura. I així les façanes esdevenen el punt bàsic de la recreació del nou llenguatge. Empren motius geomètrics amb predomini de la línia corba, com a la Torre Iris a la Garriga, i aquesta corba molt sovint es converteix o es combina amb motius florals, més o menys geometritzats, el que ens indica

una concepció organicista de l'arquitectura, tal com es pot observar a Granollers a la casa J. Tarda i Mora d'Adolf Rou, a can Roure d'Alexandre Soler i March o a can Puntas de Raspall.

LA SEGONA GENERACIÓ

Aquest primer Modernisme es combina amb un tipus de plantejament arquitectònic, portat a terme pel que Francesc Miralles anomena la Segona Generació, que treballa a partir de 1906 i que evoluciona cap a una major simplificació i senzillesa decorativa, influïts per Otto Wagner i la Sezession vienesa, que cerca la funcionalitat i el predomini de les superfícies planes, i també un pronunciat ús de materials en el seu estat natural.

A mig camí en aquesta evolució cal destacar l'obra de Jeroni Martorell a la casa Blanxart. Martorell era un coneixedor del que s'estava fent arquitectònicament a Europa, coneixia molt bé l'obra de Berlage a Amsterdam i la d'Otto Wagner a Viena, alhora que havia treballat a Barcelona en col·laboració amb Gaudí. La casa Blanxart és un compendi. L'ornamentació organicista i suau del llenguatge de moda es fa evident en la insinuant figura femenina de la façana, mentre alguns dels detalls decoratius de les parets tenen un inequívoc regust vienès.

Considerat com a arquitecte d'aquesta segona generació, tot i que ja treballava abans, cal destacar la figura de Manel Raspall. Raspall havia obtingut el títol d'arquitecte el 1904.

Arquitecte municipal de Cardedeu, l'Ametlla, la Garriga, Llinars, Caldes, la Roca, Montmeló i Granollers, va desenvolupar la seva activitat bàsicament al Vallès. La seva obra és molt variada. A can Clapés, el 1913 ens mostra un modernisme quasi únicament ornamental, on predomina la línia corba; entre 1910 i 1913 treballa a la Garriga, a l'anomenada illa Raspall a la casa Barraquer, la casa Barbey, la Torre Iris i a la Bombonera, on es planteja un disseny unitari de tots els elements constructius i decoratius, a la recerca d'una total integració de les arts, obres en què la decoració no és exagerada i comença a apreciar-se un regust per la línia recta. A can Puntas la façana rep un tractament quasi pla i tendeix a la idea mural de la Sezession, sols trencada pels balcons amb baranes de ferro forjat. Aquesta nova concepció arquitectònica també es percep a les cases de can Mònic i a l'Hotel Europa.

A la segona meitat de la dècada dels 20, Raspall empra com a elements decoratius elements gòtics, i la senzillesa de les façanes, basades en l'alternança de buits i plens, suposa un altre plantejament, com s'aprecia a casa Marimon del carrer Barcelona i Can Bossy al carrer de Santa Esperança, tots dos a Granollers.

A partir de 1930 les seves façanes són ja totalment planes i rítmiques, tractades com un tot i amb elements decoratius propis de l'art deco,

Cases de can Mònic. Raspall. 1923. Granollers.

com la casa de veïns del carrer d'Alfons IV a Granollers. Raspall és un dels més eclèctics dels modernistes, ja que en anar a la recerca d'un llenguatge arquitectònic propi, va recreant diferents estils, a cops barrejats, altres de manera aïllada. Entre 1903 i 1927 va treballar al Vallès, on va construir quasi cent edificis, setanta dels quals són a la Garriga. Cases com can Mayol, les cases Colom, casa Bosch, casa Font, Villa Maria, casa Freixas o casa Rey a la Garriga; la granja Viader a Cardedeu... A més, va dur a terme tota una tasca de restauracions, d'entre les quals cal destacar la reforma de la Biblioteca Popular de Granollers Francesc Tarafa, emprant a la façana elements formals medievals com la finestra coronella, la porta de mig punt o el capcer, mentre a l'interior trobem una decoració netament modernista.

La llista d'edificis i d'autors podria ésser molt llarga. L'Ajuntament de les Franqueses, obra d'Albert Joan Torner, que tot i emprar un llenguatge clarament modernista, destaca per l'atípic de la monumentalitat de l'edifici, que respon a la necessitat de molts poders locals d'edificar els seus edificis més representatius de manera destacada. O can Roure d'Alexandre Soler i March, força eclèctic pel que d'historicista té el llindar i el portal de l'entrada, però d'una decoració netament modernista. I tants d'altres edificis...

Però la intenció de l'article no era fer una catalogació sinó una mostra caracteritzadora de l'arquitectura modernista a la comarca. Es tracta d'una senzilla aproximació, queda molta feina a fer, tant de catalogació com de sistematització, i caldria engrescar-se per dur-la a terme.